

V Sobotni prilogi (19. junija 2021) je objavljen obširen intervju z nekdanjim profesorjem pedagogike na celovški univerzi Petrom Gstettnerjem. V njem ponavlja svoja stališča, ki jih na Koroškem že dolgo poznamo. Gstettnerjeva pozicija je zdaj očitno pravnja za kontekst politične konfrontacije v Sloveniji. V to se ne mislim vmešavati, rad pa bi bralcem Dela ponazoril proces dialoga in sporazumevanja na Koroškem, ki je vsekakor spremenil vzdušje v deželi.

In vendar se premika

Tekst

Marjan Sturm

Koroška se je iz dežele, ki jo je po letu 1945 oblikoval sicer vojaški poraz nacionalsocializma, ne pa tudi temeljito ideološko premaganje totalitarnega nacističnega režima, spremenila v deželo, ki se korak za korakom spopada s svojo vpletenostjo v nacionalsocialistični režim, ki je sprejela ostre zakone proti obnovi nacionalsocializma in njegovih simbolov ter ob Waldheimovi aferi preobrazila paradigmo Avstrije kot prve žrtve nacizma in tezo, da so bili Avstrijci tako žrtve kot storilci. Sledili so pomembni koraki v smeri soočanja z lastno zgodovino (priče časa v šolah, knjige, filmi, odškodnine itd.). Pred tem smo bili priča močnemu izpodrinjanju in pozabljanju. Nietzsche je spoznal osnove takega izpodrinjanja: »To sem storil,« pravi moj spomin.

● Slovesnost ob postavitvi dvojezične table v Železni Kapli.
Foto Matej Družnik

»Tega nisem mogel storiti,« pravi moj ponos in ostane neizprosno.

Končno – spomin popusti.

Znanstvenica Aleida Assmann je v knjigi *Der europäische Traum* (Evropski sen) orisala razvoj Evrope in ugotovila, da se je Evropa med leti 1945, 1989 in 2015 trikrat temeljito spremenila in stala pred novimi izzivi. V času hladne vojne sta bili v ospredju pacifikacija in medsebojno približevanje ob zahodnih mejah. Prvi in drugi nauk sta torej bila ohranitev miru in demokratizacija. S padcem berlinskega zidu se je ta priložnost, ki se je ponujala zahodnim nacijam po vojni, zdaj s časovnim zamikom ponujala tudi srednje- in vzhodnoevropskim nacijam po koncu hladne vojne. Nekatere stvari je seveda bilo treba korigirati, npr. Churchillovo tezo, da je treba potegniti debelo črto pod zgodovino nasilja druge svetovne vojne. Pozabljanje je sicer koristilo obnovi in graditvi evropske skupnosti, toda na račun žrtev holokavsta. Šele pol stoletja kasneje je s stockholmsko izjavo leta 2000 postal holokavst obvezen in za članice EU povezujoč spomin.

Na vzhodu je ledena doba spominjanja minila. Spomin se je prebudil in z njim so prišle na površje nacionalne zgodovine, ki jih je več kot 40 let zapostavljal sovjetski in-

ternacionalizem. V tem kontekstu sta se pojavila bolj samokritičen pogled na pet desetletij molka in nov pojem spominske kulture. Tudi na zahodu. Spominska kultura je torej tretji nauk iz zgodovine.

Četrty nauk iz zgodovine je ponovno odkritje človekovih pravic. Pomembno je, da so bile človekove pravice po obdobju 1945–1990 prevzete v nove demokratične ustave. Drugi in četrti nauk, demokratizacija in človekove pravice, sta v zgodovini EU tesno povezana. Leta 2015 so z migrantsko krizo človekove pravice v Evropi ponovno dobile aktualno dimenzijo.

Obroč spominjanja

EU se razlikuje od nacionalnih držav po tem, da se je iz zgodovine katastrof 20. stoletja nekaj naučila ter razvila transnacionalno in samokritično spominjanje. Pri tem imajo mrtvi pomembno vlogo. »Mrtvi so nevidni. Niso pa odsotni,« pravi Victor Hugo. S spomenikom mrtvim iz prve svetovne vojne *Obroč spominjanja*, ki ga je francoski predsednik François Hollande odkril novembra 2014, je nekdanje sovražne si vojaške enote združil v evropskem duhu in skupnem žalovanju, ki presega nacionalne meje. Na spomeniku je zapisanih 500.000 padlih z imeni, a ne

Naučil sem se, da je treba delovati tako, da bo sovražnik postal nasprotnik in ta potem prijatelj. To pa ne gre drugače kot z dialogom in razpravljanjem.

po vojaškem rangju, narodnosti ali državni pripadnosti, temveč po abecedi. Drugi primer je spomenik holokavstu v Berlinu, kjer se je pobijanje evropskih Judov načrtovalo in potem v različnih konkretnih krajih akribično izvajalo. EU je sprejela mrtve v svoje spominjanje, a ne, da bi s tem morbidno vztrajala pri preteklosti, tudi ne, da bi smrt in nasilje povečevala, temveč nasprotno, da bi žalovala za mrtvimi, presešla nasilje in odprla pot za skupno bodočnost. Preteklost, sedanjost in bodočnost so v teh aktih spominjanja neločljivo povezane.

Kaj sledi iz povedanega? Zgodovina ni črno-bela, temveč je diverzna in se stalno razvija. Metoda, kako transformirati te različne poglede na zgodovino, pa je dialog, pogovor in še enkrat pogovor. Avstrijski katoliški zgodovinar Friedrich Heer je leta 1949 napisal knjigo *Gespräch der Feinde* (Pogovor sovražnikov), v kateri v času hladne vojne (!) propagira pogovor: »Evropa živi samo v pogovoru, v razpravi nasprotujočih si oblasti in sil, Evropa živi samo tako dolgo, dokler ji uspe ohraniti situacijo pogovora, dokler se nasprotja v plodni napetosti borijo med seboj, borijo za mir in izravnano, nikoli pa ne za nadoblast in posilstvo nad nasprotnikom ...«.

Pri Heeru in drugih sem se naučil, da je treba delovati tako, da bo sovražnik postal nasprotnik in ta potem prijatelj. To pa ne gre drugače kot z dialogom in razpravljanjem. To je v resnici temelj konsenzne skupine. Iz *antagonizma* smo naredili *agonizem* (Chantal Mouffe) in postopoma obravnavali vsa boleča področja naše zgodovine ter jih transformirali. Naj navedem nekaj elementov tega procesa.

Strukturno in kulturno nasilje

Obe katastrofi 20. stoletja, prva in druga svetovna vojna, sta tudi na Koroškem pustili globoke sledove, ki delujejo še danes na tej in na drugi strani. Po razpadu treh imperijev (Avstro-Ogrska, Turčija in Rusija) je bilo na begu in brez domovine 10 milijonov ljudi. K sreči se je na Koroškem zgodil plebiscit, na katerem so se ljudje lahko odločili, v kateri državi

bi radi živeli. Ljudje so se iz socialnih, gospodarskih, regionalnih in političnih razlogov ter tudi zaradi obljub, da bodo lahko kot koroški Slovenci živeli enakopravno, večinsko odločili za Avstrijo. Toda po plebiscitu so prišle na površje totalitarne ideologije, ki so interpretirale plebiscit po svojih (nacionalističnih) prepričanjih. Ob tem vprašanju se je na Koroškem začel širiti nacistični duh in je preinterpretiral demokratično plebiscitno odločitev v »zmago v nemški noči«. Sledili so asimilacija, germanizacija in nato še pregon številnih koroških Slovencev ter upor proti nacističnemu režimu. Po koncu druge svetovne vojne je plebiscit spet dobil funkcijo obračunavanja s koroškimi Slovenci. Kako je bilo na drugi strani? Pri zadnjem ljudskem štetju avstro-ogrske monarhije leta 1910 so na Koroškem našli približno 70.000 Slovencev in v Sloveniji prav toliko Nemcev.

Oblastniki novih držav ne z eno ne z drugo manjšino niso ravnali spravljivo. Na eni in na drugi strani je bil upad pripadnikov po koncu prve vojne dramatičen. Na eni in na drugi strani se je pojavilo strukturno in kulturno nasilje, ki je »sililo manjšini v okrilje matičnih« državi.

Z Josefom Feldnerjem (predsednik Heimataidiensta, op. ur.) sva zelo intenzivno razpravljala o teh vprašanjih in prišla do naslednje transformacije: plebiscit je bil demokratična odločitev. Obe opciji sta bili legitimni in koroški Slovenci so imeli pravico, da se zavzemajo za jugoslovansko opcijo. Treba je prenehati agresivno protislovensko propagando ter postaviti v ospredje sožitje in sodelovanje. V Velikovcu sva v okviru konsenzne skupine ob grobišču, kjer je pokopanih 16 vojakov – 12 Maistrovih borcev in štirje koroški brambovci – organizirala spominsko prireditev z geslom »Umrli so v veri v svojo domovino, ker politika ni našla mirne rešitve za mejni spor«. Še posebej me veseli, da so pri tem sodelovali tudi Zveza združenj generala Maistra in Kluba koroških Slovencev iz Maribora in Ljubljane. Jeseni bomo tam po francoskem zgledu postavili tablo z zgornjim naslovom v obeh jezikih

Narodnoosvobodilni boj na Balkanu je imel tri elemente: narodnoosvobodilni boj, državljansko vojno in revolucijo. Slovenska levica izpostavlja le narodnoosvobodilni element in negira element državljanske vojne in revolucije. Desnica reducira vse na revolucijo in negira narodnoosvobodilno plat NOB.

in z imeni padlih z obeh strani, tudi tukaj ne po državni, narodnosti ali vojaški pripadnosti, temveč po abecedi. Veseli me, da so lanska plebiscitna praznovanja potekala zelo spravljivo in konstruktivno. Za to se je treba tudi zahvaliti deželnemu glavarju Petru Kaiserju. Torej zgodovina ni črno-bela in tudi ne statična, temveč se razvija ter je plod dialoga in razprav.

Škodljiva avantura

»Zmaga v nemški noči« ni ostala v državnem okviru, po napadu na Jugoslavijo se je to geslo spreobrnilo v agresivno čezmejno širitev nemštva. Številni Korošci so zdaj bodisi kot učitelji bodisi kot oblastniki postali nasilni germanizatorji na Kranjskem in na Štajerskem.

V Sloveniji so plebiscit leta 1920 doživeli kot travmo. Slovenski komunisti so se še posebej posvetili temi o meji. KPJ je leta 1933 z avstrijsko partijo sklenila deklaracijo o narodnem vprašanju, v Jugoslaviji leta 1934 pa je bila sprejeta izjava KPJ, KPI in KPA o rešitvi slovenskega narodnega vprašanja na podlagi pravice naroda do samoodločbe, do odcepitve od obstoječih držav in ustanovitve neodvisne republike Slovenije (Milica Kacin Wohinz, 2010). Torej tudi na slovenski (komunistični) strani negacija demokratične plebiscitne odločitve na Koroškem.

Vsekakor je ta tema imela pomembno vlogo v partizanskem odporu v Sloveniji, kjer je OF v svojih temeljnih točkah zapisala, da se bo borila za samoodločbo slovenskega naroda in je CK KPJ maja 1942 zapisal, da se bodo borili na Koroškem tudi za tisti »teritorij, ki je bil v poslednji imperialistični dobi nasilno potujen«. To je seveda služilo mobilizaciji slovenskega prebivalstva. Toda z moskovsko deklaracijo septembra 1943 so zavezniki potrdili, da bo Avstrija spet vzpostavljena v predvojnih mejah. Tako so tozadevne ideje izgubile mednarodnopravno podlago, vztrajanje pri priključitvi Koroške po koncu vojne pa avantura, ki je koroškim Slovencem še kako škodila.

Tudi v tem vprašanju sva s Feldnerjem našla transformacijo: odpor proti nacizmu je bil upravičen in nujen. Priključitvena kampanja

pa po septembru 1943 neupravičena. Povojni poboji so obsodbe vredni.

Vsekakor je pomen konsenzne skupine v tem, da je prispevala k pomiritvi vzdušja v deželi. Seveda so tudi druge skupine delovale v tej smeri. Ker pa je Heimatdienst v preteklosti igral tako agresivno vlogo proti koroškim Slovencem, je bila sprememba te njegove politike zelo pomembna. Kot rečeno: od sovražnika do nasprotnika in nato do prijatelja.

Osvobodilni boj, državljanska vojna, revolucija

Podpiram izjavo SAZU o spravi, ki je v resnici na evropski ravni. Italijanski zgodovinar Enzo Traverso je ocenil, da je narodnoosvobodilni boj na Balkanu imel tri elemente: narodnoosvobodilni boj, državljansko vojno in revolucijo. Kdor prebira *Dokumente ljudske revolucije*, bo našel potrditev za to Traversovo tezo. Samo da slovenska levica izpostavlja le narodnoosvobodilni element in negira element državljanske vojne in revolucije, desnica pa reducira vse na revolucijo in negira narodnoosvobodilno plat NOB.

Osnove spominske kulture temeljijo na odgovornosti, polaganju računov in spravi. Gre za spravo in resnico. To je boleč proces, ki ga je mogoče voditi le v dialogu, ki je lahko zelo boleč, a mimo tega ne bo šlo. Zelo sem vesel, da smo v Avstriji naredili pomembne korake na poti do sprave. Še bolj sem ponosen, da nam je s konsenzno skupino tudi na Koroškem uspelo spremeniti nekatere paradigme, ki so kot mora bremenile sožitje v deželi. Kajti prihodnost ne pripada mrtvim, temveč tistim, ki govorijo o mrtvih in razložijo, zakaj so umrli (Georg Bernanos).

Peter Gstettner vseh teh sprememb ne vidi ali noče videti. To je njegova pravica. Upam samo, da njegova ostrina ne temelji na osebnih zamerah. ●